

Nr 131.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för ordnande av viss förläggning för samvetsömma värnpliktiga; given Stockholms slott den 17 februari 1933.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Ivar Vennerström.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 17 februari 1933.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, statsråden NOTHIN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Departementschefen, statsrådet Vennerström anför:

Enligt bestämmelserna i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, må värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, därest samvetsbetänkligheterna avse varje tjänstgöring vid krigsmakten, i stället för sådan tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning. För tillämpningen av nämnda lag erforderliga föreskrifter äro meddelade i kungörelsen den 23 december 1925 (nr 516). Enligt denna kungörelse skola här avsedda värnpliktiga, *de s. k. civilarbetarna*, inkallas för full-

Bihang till riksdagens protokoll 1933. 1 saml. Nr 131.

görande av dem åliggande civilt arbete i enlighet med i kommandoväg utfärdade bestämmelser. Efter överenskommelser med domänstyrelsen och vattenfallsstyrelsen sysselsätts ifrågavarande värnpliktiga huvudsakligen vid av domänstyrelsen anordnade arbeten ävensom vid statens vattenfallsverk.

De genom domänstyrelsen anordnade arbetena utföras under överinseende av vederbörande revirförvaltare å vissa kronoparker, nämligen: kronoparken Halle-Hunneberg och kronoparken Kroppefjäll inom Hunnebergs revir (Västergötland och Dalsland), kronoparken Mackmyra inom Gästriklands revir (Gästrikland), Hamra kronopark inom Hamra revir (Dalarna) samt kronoparken Torvsjöån inom Volgsjö revir (Vilhelmina socken, Lappland). Arbetena å kronoparken Torvsjöån avse utdikning för torrläggning av Tallbackmyren. Å övriga kronoparker förekomma i huvudsak skogs- och vägarbeten.

Spörsmålet om anordnande av arbete åt civilarbetarna gjordes för några år sedan till föremål för undersökning genom särskilda utredningsmän (byråchefen i domänstyrelsen C. G. Cassel, ledamoten av Västerbottens läns kolonisationsnämnd lantbrukaren J. Rehn och ledamoten av Norrbottens läns kolonisationsnämnd hemmansägaren A. L. Lundström). När den 22 oktober 1927 frågan om utredningsmännens tillkallande förevar inför Kungl. Maj:t, framhöll dåvarande chefen för försvarsdepartementet, bland annat, att det främst borde undersökas, huruvida icke civilarbetarna företrädesvis borde sysselsättas vid sådana arbetsföretag, som kunde främja landets odling. Departementschefen erinrade, att av kolonisationskommitténs år 1922 avgivna betänkande framginge, att staten inom de nordligaste länen ägde betydande arealer myrmarker, vilka efter torrläggning med fördel kunde upplåtas för jordbruksändamål. Utdikning av större sådana marker, anläggande av odlingsvägar och i begränsad omfattning även utförande av odlingsarbete syntes vara uppgifter, som väl lämpade sig för civilarbetarna.

Såsom resultat av utredningsmännens undersökningar framlades förslag innefattande ett program för arbeten under en första femårsperiod. Förslaget upptog utförande av dikningsarbeten i och för torrläggning av följande myrmarker inom övre Norrland, nämligen 1) Basarmyren i Fredrika socken av Västerbottens län, 2) ett område om cirka 200 hektar av kronoparken Vargålandet i Örträks socken av Västerbottens län, 3) Latikmyren å kronoparken Meselberget i Vilhelmina socken av Västerbottens län, 4) Tallbackmyren å kronoparken Torvsjöån i Vilhelmina socken av Västerbottens län samt 5) Salt- och Fetmyrarna i Arvidsjaurs socken av Norrbottens län. Arbetena med utdikning av Tallbackmyren hava, såsom av det nyss sagda framgår, redan igångsatts med anlitande av civilarbetare. Vad angår Salt- och Fetmyrarna pågå utdikningsarbeten därstädes såsom statligt reservarbete.

Vid behandlingen i statsrådet den 3 januari 1933 av frågan om medelsbehovet under riksstatens fjärde huvudtitel för nästa budgetår aumålde jag, under punkten 50, att utredning påginge beträffande verkställande av utdikning av Basarmyren med anlitande av civilarbetare samt att kostnaderna för ordnande på ort och ställe av förläggning m. m. beräknades approximativt till 35,000 kronor. Jag meddelade vidare, att det vore min avsikt att framdeles,

sedan utredningen slutförts, föreslå avlåtande av proposition till riksdagen, i syfte att ifrågavarande belopp måtte anvisas å riksstaten för budgetåret 1933/1934. I anslutning härtill har ock Kungl. Maj:t, på min hemställan, föreslagit riksdagen att, i avvaktan på den särskilda proposition i ämnet, som kunde komma att till riksdagen avlåtas, tillsvidare för ändamålet för nämnda budgetår beräkna ett extra reservationsanslag av 35.000 kronor.

Jag återkommer nu till detta ärende. Därvid torde jag till en början få nämna, att Basarmyren, enligt meddelad uppgift, i areal innehåller cirka 3,600 hektar, varav staten äger omkring 900 hektar. Myren är belägen ungefär 65 kilometer från Norrfors station å statsbanan Långsele—Vännäs. Landsvägen Fredrika—Åsele genomlöper myren på en sträcka av cirka 10 kilometer. Myren omslutes till omkring $\frac{3}{4}$ av sin omfattning utav Gideå älv.

Med avseende å den föreslagna utdikningen av Basarmyren anförde *nyssnämnda utredningsmän* i skrivelse till chefen för försvarsdepartementet den 27 mars 1929, bland annat, följande.

Det framginge av en förteckning över ägarna till de fastigheter, vilka till större eller mindre del inginge i nämnda myrkomplex, att staten därav ägde cirka 900 hektar, Mo & Domsjö aktiebolag jämte därtill anslutna bolag cirka 1,100 hektar, medan återstoden cirka 1,600 hektar ägdes utav ett flertal bönder.

Efter skriftväxling med de ledande männen inom Fredrika sockens kommunala myndigheter hade ett sammanträde med de för dikningsföretaget intresserade anordnats den 25 mars 1928. För avdikningsföretaget hade förefunnits ett allmänt och synnerligen stort intresse, men i fråga om sättet för avdikningens utförande hade åsikterna betydligt gått isär. Utredningsmännen hade framlagt förslag, att hela den för avdikningen lämpade arealen skulle för en tid samlas i statens hand, avdikas och därefter på vissa villkor överlämnas till kommunen. Detta förslag hade upptagits synnerligen välvilligt av ungefär hälften av de närvarande såsom markägare direkt intresserade. Mo & Domsjö aktiebolag hade utfäst sig att till staten skänka ungefär 450 hektar bolaget tillhörig mark, vilken omedelbart angränsade till kronoparken Storberget. Vid sammanträdet hade någon överenskommelse icke kunnat träffas med de enskilda markägarna och fortsatta underhandlingar hade givit enahanda resultat.

Sedan statens lantbruksingenjör i Västerbottens län (södra delen) P. E. Svensson verkställt en förberedande undersökning om Basarmyrens lämplighet för utdikning samt den 18 juni 1928 avgivit utlåtande i frågan, hade utredningsmännen utverkat förordnande för Svensson att upprätta plan och kostnadsberäkning för avdikning av Basarmyren. Den areal, förrättningen skulle omfatta, hade angivits såsom dels vissa delar av kronoparken Storberget, dels förenämnda areal av cirka 450 hektar Mo & Domsjö aktiebolag tillhörig mark.

Med nämnda bolag hade nämligen dämera förelegat skriftligt upprättat avtal om överlåtande till staten utan vederlag i penningar av nämnda område, under förutsättning att dikningsföretaget komme till stånd. Enär bolaget hade uttalat en önskan att från detta område avskilja några mindre närmast Gideåälven belägna delar, hade bolaget under sommaren 1928 låtit verkställa avstyckningsförrättning för sagda ändamål. Sedan sådan förrättning ägt rum, skulle nytt skriftligt avtal upprättas.

Beträffande själva avdikningsförrättningen hade det sedermera befunnits nödigt att låta densamma handläggas såsom laga förrättning jämlikt 10 kap. vattenlagen. På framställning av utredningsmännen hade domänstyrelsen så-

som företrädande Kungl. Maj:t och kronan i fråga om kronoparken Storberget inträtt såsom sökande. Mo & Domsjö aktiebolag hade befullmäktigat utredningsmännens ordförande att vara ombud för dem beträffande de fastigheter, som berördes av gåvoavtalet till kronan.

Den laga förrättningen hade avslutats den 30 november 1928 och hade tagit åt sig laga kraft den 30 januari 1929.

Genom de föreslagna avdikningsåtgärderna hade den kronan tillhöriga marken ansetts erhålla ett med 50,289 kronor förbättrat värde och den till kronan villkorligt skänkta marken ett förbättrat värde av 31,250 kronor. För uppodling till äng och eventuellt åker hade å dessa områden beräknats erhållas 348.22 hektar samt för skogsbörd cirka 600 hektar nu så gott som värdelös myr.

Lantbruksingenjören Svensson hade uttalat, att de till utdikning föreslagna delarna av myren visserligen icke tillhörde de bästa myrområdena inom södra lappmarken, men dock vore bättre än medeltalet av de med statsunderstöd dikade myrarna i denna del av landet. Någon bättre myr av jämförbar storlek och i lika gott läge torde svårligen kunna uppletas därstädes. Den vid myren belägna odlingsbara fastmarken hade även sådan omfattning, att ett utnyttjande av myrens odlingsmöjligheter kunde ske, utan att jordbruket helt behövde baseras på myrodling, vilket icke syntes vara av ringa betydelse. Efter socknens förhållande måste såväl större delen av myren som ock en stor del av kringliggande fastmark anses vara av god beskaffenhet samt dess dikning och odling av stor betydelse.

Med skrivelse i mars 1929 hade Mo & Domsjö aktiebolag överlämnat i två exemplar upprättade avtal, dagtecknade den 2 i nämnda månad, angående överlåtande till kronan utan kontant vederlag av vissa områden, avstyckade från bolaget tillhöriga fastigheterna litt. Nb och litt. Geb i Tallsjö by.

Utredningsmännen finge livligt tillstyrka, att den föreslagna avdikningen komme till utförande genom civilarbetare.

I en den 17 juni 1932 dagtecknad, inom lantförsvarets kommandoexpedition utarbetad promemoria meddelades, att, under det att antalet civilarbetare, vilka år 1932 arbetsplacerats, uppgått till 580 man, utgjorde antalet civilarbetare, som år 1933 skulle arbetsplaceras, omkring 750 man. Med anledning härav anmodade min företrädare i ämbetet arméförvaltningen att, efter samråd med domänstyrelsen och vattenfallsstyrelsen samt, i mån av behov, annan vederbörande myndighet, verkställa utredning rörande beredandet av arbetstillfällen åt civilarbetarna. Det angavs därvid tillika, att vid utredningen borde beaktas *ej mindre* att kostnaderna för anordnandet av förläggning m. m. i görligaste mån begränsades, *än även* att sådana arbetsföretag avsåges, som i minsta möjliga mån inkräktade på ortsbefolkningens möjligheter att erhålla arbetstillfällen.

I skrivelse den 14 september 1932 har arméförvaltningen framlagt resultatet av ifrågavarande åt ämbetsverket lämnade utredningsuppdrag. Jag inskränker mig här till att redogöra för de delar av domänstyrelsens och arméförvaltningens yttranden i ämnet, som äro av intresse för den nu föreliggande frågans bedömande.

Uti sitt vid arméförvaltningens berörda skrivelse fogade yttrande av den 9 augusti 1932 har *domänstyrelsen* anfört i huvudsak följande.

Beträffande möjligheterna till utvidgning av befintliga arbetsplatser hade styrelsen tidigare i skrivelse den 25 september 1931 meddelat, att inom Hunne-

bergs revir kunde, utöver de 70 platser förläggningen omfattade, plats beredas under år 1932 för ytterligare 30 man under förutsättning, att utvidgade förläggningslokaler anordnades. Någon ökning hade icke kommit till stånd, men samma möjlighet föreläge jämväl för år 1933. En dylik ökning under ett flertal år av antalet civilarbetare torde emellertid få till följd, att de arbeten utöver det normala arbetsprogrammet, som stode till buds för civilarbetarna, bleve fullbordade inom kortare tid och att arbeten, vilka under andra förhållanden skulle hava utförts av ortsbefolkningen, måste i ökad utsträckning anvisas civilarbetarna. I fråga om skogsarbeten inom Gästriklands och Hamra revir ansåge sig styrelsen ej kunna föreslå någon ökning av antalet civilarbetare, enär lämpliga arbetsobjekt vid sidan av det normala arbetsprogrammet ej förefunnos i tillräcklig omfattning. Inom Volgsjö revir kunde arbetsstyrkan ökas till 40 man — vilket innebure en ökning av antalet, som kunde nyinkallas, med 5 man — därest ytterligare en manskapsbarack anskaffades.

Därest det skulle visa sig erforderligt, att nya arbetsplatser under domänverkets ledning öppnades, ansåge sig styrelsen böra uttala — i likhet med vad styrelsen tidigare haft anledning göra — att det föreläge en väsentlig skillnad i avseende på nyttan för domänverket av de arbeten, som bedreves av värnpliktiga på kronoparker i mellersta och södra delarna av landet, och dem, som kunde komma till utförande i de nordligare delarna, särskilt lappmarkerna. Möjlighet att öppna ny arbetsplats för civilarbetare på kronans skogar i de mera bebyggda delarna utan att — under nu rådande förhållanden — därigenom inkräkta på arbetstillfällena för ortsbefolkningen förefunnos knappast, och styrelsen ansåge sig ej kunna framlägga något förslag därom. Vad anginge de nordligare delarna av landet hade de särskilda utredningsmännen för beredande av arbete åt civilarbetare framlagt förslag till arbetsplatser inom lappmarkerna, upptagande bland annat Basarmyren, vilken hade avsetts till torrläggning i domänstyrelsens regi. Styrelsen ansåge för sin del, att sagda företag bland dem, som utredningsmännen föreslagit, borde närmast ifrågakomma till utförande.

Såsom utredningsmännen framhållit hade, på ansökning av domänstyrelsen, vederbörande länsstyrelse på sin tid förordnat statens lantbruksingenjör att verkställa syneförrättning enligt vattenlagen för utdikning av kronan och Mo & Domsjö aktiebolag tillhöriga delar av Basarmyren. Vid förrättningen hade beslutats bland annat, att företaget skulle benämnas »Basarmyrens dikningsföretag av år 1928», att jägmästaren i Fredrika revir skulle utgöra styrelsen för företaget, samt att detsamma skulle vara fullbordat senast 10 år efter det syneförrättningen vunnit laga kraft. Mo & Domsjö aktiebolag hade förklarat sig villigt att utan vederlag till kronan överlåta bolaget tillhöriga delar av Basarmyren inom Tallsjö litt. Geb och Nb.

I nyssnämnda skrivelse den 14 september 1932 har *arméförvaltningen*, med avseende å vad domänstyrelsen anfört, uttalat följande.

Den av domänstyrelsen ifrågasatta ökningen av arbetsstyrkan inom Hunnebergs revir skulle komma att medföra, att sådana arbeten, vilka under andra förhållanden skulle hava utförts av ortsbefolkningen, måste anvisas civilarbetarna. Ifrågavarande utvidgning av arbetsstyrkan borde sålunda icke ifrågakomma med mindre det visade sig omöjligt att på annat håll bereda arbetstillfällen. Den av domänstyrelsen ifrågasatta ökningen av antalet civilarbetare inom Volgsjö revir syntes icke komma att medföra liknande konsekvenser. Den ringa ökningen — 5 man — jämte den stora engångskostnaden — 1,500 kronor — kunde visserligen synas motivera, att en dylik ökning icke borde ifrågakomma. Då emellertid redan nu anordningar å platsen vore vidtagna

för de värnpliktigas underhåll, borde möjligheten till utvidgning av arbetsstyrkan begagnas.

Av de ännu icke utnyttjade arbetsmöjligheter i Norrland, vilka 1927 års utredningsmän angivit såsom tänkbara, hade domänstyrelsen endast ansett arbetet med utdikning av Basarmyren böra underkastas närmare utredning. Något intrång i ordsbefolkningens arbetstillfällen skulle icke där komma att äga rum. En hänvisning av civilarbetare till denna arbetsplats skulle dock komma att ställa sig dyrbar. Förutom engångskostnader måste man räkna med relativt höga kostnader för förplägnad, sjukvård m. m., vartill komme kostnader för arbetsledning. Mot användande av dessa arbetstillfällen talade sålunda starka ekonomiska skäl. Endast den omständigheten, att det icke syntes finnas några möjligheter att å annat håll bereda arbete för det stora antalet civilarbetare, kunde därför motivera, att hänvisning skulle ske till denna arbetsplats. Det hade angivits, att arbetsstyrkan kunde uppgå till minst 50 man; enligt vad arméförvaltningen inhämtat, torde arbetsstyrkan kunna rätt avsevärt utvidgas. Skulle emellertid så ske, komme detta att medföra i motsvarande grad ökade engångskostnader, under det att å andra sidan kostnaderna för arbetsledning och förvaltningspersonal bleve något minskade därigenom, att arbetena bleve färdigställda inom kortare tid.

Härutöver torde böra framhållas, att *länsstyrelsen i Västerbottens län* dels i skrivelse den 19 november 1928 vitsordat den allmännyttiga karaktären av Basarmyrens torrläggning, dels ock i skrivelse den 20 juni 1932 framhållit önskvärdheten av att ifrågavarande arbete snarast måtte påbörjas. I sistnämnda skrivelse har vidare anförts, att, då torrlägningsföretaget hade en betydande omfattning, skulle ett stort antal civilarbetare där kunna för lång tid framåt erhålla arbete. Myrkomplexets torrläggning skulle för bygden vara av den allra största betydelse och medverka icke blott till jord- och skogsbrukets utveckling utan förvisso även till klimatets förbättrande, alldenstund trakten torde vara den mest vattensjuka och försumpade, som förekomme i Västerbottens län. Sedan denna torrläggning fullbordats, torde med visshet kunna förväntas, att ett stort fält för produktiv verksamhet vunnits. Ett synnerligen gagneligt företag erbjödes sålunda, vilket utan svårighet syntes kunna igångsättas för beredande av nyttigt arbete åt civilarbetarna. Då därtill komme, att arbetet icke berövade andra arbetare sysselsättning utan i stället vore ägnat att skapa arbete och framtida utkomst åt andra, syntes det länsstyrelsen, att starka skäl talade för att företaget så snart som möjligt igångsattes.

Departements-
chefen.

Vid olika tillfällen har anmärkts, att civilarbetare anvisats arbete å platser, där arbetslöshet varit rådande bland den bofasta befolkningen. En anmärkning av sådan art var närmaste motivet för tillkallandet år 1927 av de förut nämnda utredningsmännen. Jag vill i detta hänseende vidare erinra om den debatt, som föregående år ägde rum inom riksdagens andra kammare i anledning av en interpellation åsyftande att de civilarbetare, vilka förlagts till kronoparken Halle-Hunneberg för utförande av arbeten därstädes, måtte temporärt förflyttas till annan ort (se II kammarens prot. 1932, nr 39).

Såsom förut omförmälts har antalet civilarbetare under senaste året avsevärt ökats. Denna ökning nödvändiggör, att nya arbetsplatser öppnas för dessa

värnpliktiga. Utredningen i ärendet giver vid handen, att utdikning av Basarmyren skulle för bygden bliva till stort gagn, liksom ock att användandet av civilarbetare för företagets utförande icke kommer att medföra intrång i ortsbefolkningens möjligheter till arbetsförtjänst. Vid sådana förhållanden har jag ansett angeläget, att arbeten med civilarbetare igångsättas för torrläggning av de i förut berörda dikningsföretag ingående områdena av Basarmyren.

Det har befunnits önskvärt, att en kontingent av omkring 100 man beredes sysselsättning vid ifrågavarande torrläggningsföretag. Med denna arbetsstyrka beräknas, enligt av domänstyrelsen lämnad uppgift, att företaget kan utnyttjas under en tid av omkring fem år framåt, därvid förutsättes, att arbetet årligen såsom regel pågår under tiden den 1 juni—den 15 oktober eller samma tid, som motsvarande arbeten å Tallbackmyren inom Volgsjö revir bedrivs.

Arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement hava, efter erhållen anmodan, i skrivelse den 21 januari 1933 framlagt kostnadsutredning för ordnande av förläggning på ort och ställe för omkring 100 man. Enligt denna utredning beräknas kostnaderna för erforderliga barackbyggnader (av flyttbar typ) m. m. till 25,600 kronor samt kostnaderna för vissa materiel- och inventarieanskaffningar jämte transporter till 5,900 kronor. Sammanlagda medelsbehovet skulle alltså utgöra 31,500 kronor. För bestridande av här ifrågavarande utgifter har under fjärde huvudtiteln i årets statsverksproposition, punkten 50, i avvaktan på definitivt anslagsäskande beräknats ett belopp av 35,000 kronor. Av riksdagen torde nu böra för ändamålet såsom extra reservationsanslag å riksstaten för budgetåret 1933/1934 äskas en summa av 31,500 kronor.

Mo & Domsjö aktiebolag har, såsom förut nämnts, enligt preliminära avtal den 2 mars 1929 utfäst sig att utan vederlag å kronan överlåta vissa bolaget tillhöriga delar av myren. Enligt vad avtalsförslagen utvisa, omfattar den till överlåtelse avsedda marken en areal av omkring 430 hektar. Frågan om godkännande för kronans del av förevarande avtal torde sedermera få underställas Kungl. Maj:ts prövning.

På grund av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för ordnande av viss förläggning för samvetsömma värnpliktiga i riksstaten för budgetåret 1933/1934, under fjärde huvudtiteln, anvisa ett extra reservationsanslag av 31,500 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Georg Z. Topelius.